

Петрит Имами

ВЛАСТИТО ИМЕ КАО ОБЕЛЕЖЈЕ ЛИКА

„Ромео, о Ромео! Зашто си, што си Ромео?” Ове речи изговара Булијета у чувеној Шекспировој трагедији *Ромео и Булијета*. Она је заљубљена у Ромеоа и желела би да се уда за њега, али њихове две породице су крвно завађене. Спасоносно решење види у томе да Ромео промени своје име. „Шта је име?”, јер „слатким би дахом мирисала ружа да јој и какво друго име дамо”. Само питање је, како су неки већ приметили, да ли би то друго име „мирисало” на ружу, односно, да ли би и даље Ромео био она иста личност. Промена имена претпоставља промену идентитета, промену живота. Ромео је спреман да то одмах учини: „Више се Ромеом нећу да зovem”,¹ али већ је сувише касно.

Нема сумње да властито име игра значајну улогу у човековом животу. Етнолог Веселин Чајкановић истиче да је код свих народа, констатовано веровање „да име чини један важан део човека, да је то, у неку руку, његов дупликат”.² Теоретичар масовних комуникација Маршал Меклуан тврди да звук нечијег имена у слушној култури представља упечатљиву чињеницу, „јер сопствено име је отупљујући ударац од којег се човек никад не опоравља”.³ Цитира речи из Џојсовог *Финеџановог бдења*: „Ко ти даде то име?”, односно, ко ти је задао тај живот. За кинеског мудраца Нан Чуана, све што има име, самим тим себе ограничава. У песми Едгара Алана Поа, на питање каквим се именом зове, Гавран одговора „Никад више”. Следећи стих је „Ту имена нема више”, којим песник исказује пустош душе и крај наде. Помињање нечијег имена уједно може означавати границу нечије моћи или немоћи.

¹ *Целокућна дела Вилема Шекспира*, књ. 5, Култура, Београд 1966, прев. Боривоје Неђић и Велимир Живојиновић.

² Веселин Чајкановић, *Мити и религија у Срба*, Српска књижевна задруга, Београд 1973, 60.

³ Маршал Маклуан, *Познавање ошћинила - Човекових породуђетјака*, Просвета, Београд 1971, 69, прев. Слободан Ђорђевић.

Властито име може да буде у одређеним животним ситуацијама фатално по нечији живот. Његова зла коб можда је најбоље приказана у Шекспировој драми *Јулије Цезар*, када после Цезаровог убиства разјарена маса пресреће на улици песника Цину, који се зове исто као и један од завереника. На питање како му је име, он престрављено одговара: „Ја сам Цина песник!.. Ја нисам Цина завереник!”, али то му ништа не помаже. Руља жедна освете виче: „Свеједно, зове се Цина! Ишчупајте му име из срца!” Када Гетеов Вертер, у плесу са девојком (Лоти) у коју је заљубљен, чује спомињање имена Алберт, почиње да грешу у корацима. Особа с тим именом увлачи се дубоко у његову душу и обесмишљава му живот. Он постаје свестан да је девојка у њега заљубљена. И главни лик у Хичкоковом филму *Правац север-северозапад*, због свога имена бива случајно уплетен у животну врло опасну ситуацију, јер га идентификују као другу особу, за коју се на крају испоставља да је измишљена од стране контрашпијунаже.

У историји је добро познато каква су дејства имала имена појединих владара, чији је помен уливао страхопоштовање и која су, сама по себи, представљала закон. Када је на престо у Персији дошао Сафије, примећено је да његово име не делује снажно на поданике, па га је, по савету астролога, променио у Сулејман (= Соломон).⁴ На једном америчком универзитету обављено је занимљиво истраживање женских имена. Студентима су подељене фотографије педесетак девојака и речено им је да одаберу шест најлепших. Затим су испод њихових фотографија исписана имена - три које су тада у САД сматрана лепим (Кети, Џенифер и Кристин) и три за које је постојало шире уверење да нису привлачна (Етел, Харијет и Гертруда). Са тим именима, фотографије тих девојака су показане другој групи студената, која је закључила да су Кети, Џенифер и Кристин лепше од Етеле, Харијете и Гертруде. Поставља се питање да ли би оствариле успешну филмску каријеру особе које се зову Лујза Густафсон, Френсис Гам и Норма Џин Мортенсон (реч је о правим именима чувених глумица Грете Гарбо, Џуди Гарланд и Мерилин Монро).

Ови примери из света филма као да потврђују да властито име може да утиче на нечију каријеру. Да ли оно може да буде пресудан фактор у животу онога који је крштен под њим, односно, да утиче на његов карактер и на његово понашање? Да ли постоји нека мистична веза између имена и особе која је власник тога имена. Научници имају различите ставове о овоме. Психијатар Вилхелм Штекел био је мишљења да се код људи манифестује *принуда имена*. Он је у својим истраживањима запазио да постоје скривене везе између презимена и професије, као и између презимена и неурозе. По њему, презиме

---

⁴ Ален Гроришар, *Структура сараја*, Вук Караџић, Београд 1988, 90, прев. Бранко Јелић.

врши неку врсту принуде на свог носиоца, изазивајући код њега одређене психичке реакције. Према овом сазнању имали су резерве други научници, међу њима и К. Г. Јунг, који је био у дилеми „да ли се овде ради о апсурдној случајности или сугестивном дејству имена, што изгледа сматра и Штекел, или о *смисаоним коинциденцијама*“.⁵ У есеју *Утицај имена*, Петар Џаџић наводи мишљење Карла Абрахама да једино код неуротичара може да постоји веза између значења имена и манифестовања опсесивних идеја. Прихвата могућност да име може да има утицаја при избору љубавних партнера, а такође да име неке славне личности утиче на обичног имењака.⁶

У старом Египту људи су имали по два имена. Једно, за које је знала околина, и друго, неизрециво, које је могло знати само божанство. Тиме се, по веровању, штитило од умирања осме душе – душе имена. Код многих народа постојало је, некада, религиозно убеђење „да је име интегрални део човека“ и да је оно везано за његову душу.⁷ Џејмс Фрејзер у *Златној грани* напомиње да код примитивних народа није била произвољна веза између имена и људи већ реална и конкретна. Веровало се да се врачањем може дејствовати на човека исто тако лако преко његовог имена као и преко неких делова његовог тела (косе, ноката), или неких материјалних делова његове личности. Због тога је помињање правог властитог имена представљало табу.⁸ У Библији (*Књига Изласка*), када Мојсије пита Бога „како му је име“, да би знао шта да одговори Израилцима – ко га шаље к њима, добија одговор: „Ја сам који јесам... *Ја јесам* посла ме к вама“. „Ја јесам“ се на хебрејском изговара *Јахве* (Јехова). Ортодоксни Јевреји и данас избегавају да помену то име, замењујући га уопштеним Бог.⁹

Свако људско биће означено је неким именом, било крсним, било надимком. Хомер у *Одисеји* каже: „Јер без имена каквог, међ људима никога нема.“ У Платоновом *Крайшлу*, Сократ изговара да „открити нарав нечега – у том и јест улога имена“, али упозорава да „имена постављена херојима и људима могу нас једнако преварити... Многа, наиме, њихова имена била су дата према надимцима предака, а неким никако и не приличе.“¹⁰ По узрочној теорији значења Сола Крипкеа и

⁵ К. Г. Јунг, *Дух и Животи*, Матица српска, Нови Сад 1977, 129, прев. Деса и др Павле Микелић.

⁶ Петар Џаџић, *Записи*, Матица српска, Нови Сад 1988, 17.

⁷ Ск. Oqden – I. A. Richards, *Моћ речи*, бр. 319, Поља, Нови Сад 1985, 320, прев. Љубица Дамјанов.

⁸ Џејмс Џорџ Фрејзер, *Златна граница*, Београдски издавачко-графички завод, Београд 1977, прев. Живојин В. Симић.

⁹ *Библија, Стири и Нови завјети*, Стварност, Загреб 1969, 44, на темељу превода др Антуна Сивића.

¹⁰ Платон, *Крайшл*, Студентски центар Свеучилишта, Загреб 1976, 36–37, прев. Динко Штамбук.

Кита Донелана, како наводи Александар Фатић, властито име треба разумети као индивидуалну константу, „без обзира на контекст у коме се употребљава”, што је супротно класичним теоријама значења Готлоба Фрегеа и Бертранда Расла, који заступају да је властито име „скраћени опис”.¹¹ Теоретичар књижевности Освалд Дикро напомиње да се понекад изводи закључак да је име обична налепница припојена некој ствари, односно, „како каже Џ. С. Мил, да има денотацију, али не и конотацију”. Позива се на став Г. Фрегеа „да не може бити референције без значења” и додаје да је „за једну одређену заједницу, значење једног властитог имена збир обавештења којима располаже о носиоцу тог имена, с тим да је сваком члану заједнице познат бар један број тих обавештења”.¹² Маркс у *Капиталу* пише: „Ја о неком човеку не знам ништа ако знам да се зове Јаков.”

По мишљењу семиолога Пјера Гироа, имена и надимци су најједноставније и најуниверзалније ознаке човековог идентитета и оне су по својој природи „увек мотивисане, јер појединца обележавају његовим припадањем одређеној породици или клану”. Такође констатује да се у савремено доба тај систем распао и да су настале нове мотивације при давању имена људи.¹³ Када је реч о уметничким делима, можемо се сложити са Луисом Херманом који у приручнику *Сценарио за филм и телевизију* истиче да имена треба да одговарају ликовима, јер их откривају исто као и њихов говор или њихова одећа. Због тога, „треба да садрже неке асоцијације које је публика већ негде давно прихватила”.¹⁴

Ролан Барт констатује да „када писац изумева властито име држи се, наиме, истих правила мотивације као платонски законодавац кад жели да створи опште име; он мора, на извештан начин да *преслика* ствари и како је то извесно немогуће мора бар да преслика начин на који је сам језик створио нека од својих имена”. Код Пруста открива да „властито име нуди растварање једног бесконачног богатства” и да је целокупно његово *Трагање*, у поетском смислу, „проишло из неколико имена”.¹⁵

Лингвиста Петар Шимуновић истиче да се изрека *номен ест њ омен* нигде не остварује „тако ни толико као у тзв. литерарној ономастици”. По њему, властито име, које је аутономно у тексту, „својим оно-

¹¹ Александар Фатић, *У трагању за конвенцијом*, Ауторово издање, Београд, 1995, 28.

¹² Освалд Дикро и Цветан Тодоров, *Енциклопедијски речник наука о језику*, књ. II, Просвета, Београд 1987, 147, прев. Сања Грахек и Михајло Поповић.

¹³ Пјер Гиро, *Семиологија*, БИГЗ, Београд 1975, 92, прев. Мира Вуковић.

¹⁴ Луис Херман, *Сценарио за филм и телевизију*, Универзитет уметности, Београд 1976, 29, прев. Божена Косановић.

¹⁵ Ролан Барт, *Пруст и имена*, Поља, бр. 319, Нови Сад 1985, 315-316, прев. Силвиа Дражић.

мастичким порукама, језичким и изванјезичким, садржава у себи мно-гозначне садржаје згуснуте као у жаришту”. Закључује да „надијевање и одабир имена увијек је повијесно увјетовано, стога нам у анализи ваља тражити не етимологију... него етиологију (узрок): зашто управо то име, управо тада и управо у том облику... *Моџив имена* је изванјезична, а изнад свега друштвена константа. *Избор имена* је друштвено-повијесна константа, а *облик имена* је језична стварност.”¹⁶

У децем роману Луиса Керола *Алиса у свејџу с оне сџирани оџледала*, главна јунакиња се пита „*мора* ли име да значи нешто”, на шта јој одговара Јајчић Овалчић: „Наравно да мора... Моје име, на пример, казује каквог је облика моје тело, а оно је заиста сјајно уобличено. А кад неко каже Алиса, он при том може да замисли шта му падне на памет”.¹⁷ Занимљиво да је у београдском и сарајевском¹⁸ издању испуштена реченица која у оригиналу следи у загради, док је у загребачком дата: „Моје би име заправо значило *мала аждаја*” помислила је Алиса, „али боље да му не кажем.”¹⁹ Име Алиса је изведено од Аделаида, односно, немачког женског имена Аделхеид (племенита рода), али лик Алиса је у очима одраслих *мала аждаја*. Име Јајчића Овалчића у оригиналу гласи Хамти Дампти (Humpty Dumpty), што у енглеском језику означава малу, дебелу и неспретну особу, склону испразним речима. У загребачком преводу то име гласи Дундо Бумбо, а у сарајевском Бебели Дебели.

За разумевање уметничког дела властита ликова имена имају посебну важност. Њима су они означени у оквиру задате драмске радње. Дефоов јунак Робинсон Крусо овако објашњава зашто је своје робу наденуо име Петко: „Најпре сам му дао на знање да ће му име бити Петко, пошто сам му у петак спасао живот. Назвао сам га тако за успомену на то време. Научио сам га, даље, да каже господар, па му ставим до знања да ћу му то бити.”²⁰ То значи да је и сам помен његовог имена, роба подсећало да живот дугује своје господару и да га то обавезује на сталну захвалност, односно, покорност.

Ствараоци су често у дилеми при избору имена за своје ликове, јер њима не желе само да означе њихов идентитет већ и да открију

¹⁶ Петар Шимуновић, *Име и књижевност*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. XXXI, св. 2, Нови Сад 1983, 210 и 214.

¹⁷ Луис Керол, *Алиса у свејџу с оне сџирани оџледала*, Просвета - БИГЗ, Београд 1979, прев. Ивана Миланков.

¹⁸ Луис Керол, *Алиса у свејџу оџледала и Шџи је она џамо видјела*, Веселин Маслеша, Сарајево 1984, прев. Светозар Кољевић.

¹⁹ Lewis Carol, *Алиса у земљи чудеса и иза зрцала*, Графички завод Хрватске, Загреб 1985, прев. Антун Шољан.

²⁰ Данијел Дефо, *Робинсон Крусо*, Завод за издавање уџбеника, Нови Сад 1992, 205, прев. Владета Поповић.

скривену тајну њихових живота. То умногоме зависи и од естетског и социјалног контекста у коме настаје дело, али и од жанровске оријентације аутора. Чехов је говорио о потреби „да у драмском делу буде више једноставности и блискости животу, не само у говору лица већ и у њиховим именима и презименима”.²¹ То је није олакшавало писцу, јер „Иванова има на хиљаде... најобичнији човек, никакав јунак... И управо у томе је тешкоћа.”²² Да би постигао „утисак удаљености и оптичке искривљености”, како наводи Набоков, Гогољ је у *Мртвим душама* измислио ликовима необична имена (Макдоналд Карлович, Флора Васиљевич Победоносна, Аделаида Софроновна итд.).²³ У комедији *Женидба*, једном лику дао је име Кочкарјов (*кочка* - бусен), лику који је шупљоглав и некористан. Ибзен је три до четири пута мењао имена својим ликовима, да би пронашао оно које највише карактеролошки одговара.

Међу драмским писцима Шекспир се посебно истицао широком лезом имена које је давао својим ликовима. Он их је углавном преузимао из претходно написаних драма. Већина од њих припадају историјским личностима (Краљ Џон, Ричард Други и Трећи, Хенрик Четврти и Пети и др.), затим митолошким (Троил и Кресида и др.) и оним везаним за легенде (Ромео и Ђулијета). Користио се и мноштвом савремених имена, из свакидашњице којом је окружен. Неретко она имају двосмислено значење. На пример, име Шјлок се везује за енглеску кованицу „shylock”, која означава дерикожу и зеленаша, а такође представља англосаксонску верзију јеврејског имена Шелак (*Shelach*, односно *Shalach*), у Библији Нојев праунук. Калибан из *Буре* је анаграм шпанске речи канибал, која означава људождера, реч која је, иначе, грешком настала, јер је Колумбо уместо *Caraibi* у свом бродском дневнику записао *Canibi*. Сама реч „канибе” на антилском језику домородаца значила је „одважан”. У другом делу *Хенрика Четвртог* два женска лика се зову Госпођа Журка (*Mistress Quickly*) и Доли Секадаша (*Doll Tearsheet*), а њихово помињање треба да изазове комични ефекат. Имена Розенкранц и Гилденстерн у *Хамлету* су од аутентичних особа из живота. У Шекспирово време Розенкранц је био дански дипломата у Лондону, а Гилденстерн његов шурак. Обојица су завршили студије у Витенбергу, где управо студира Хамлет. Код савременика су изазивали дивљење својом наводном ученошћу, као и због многих путовања широм света. Пошто су били често помињани, њиховим именима се иронично послужио велики драматичар.

²¹ Чехов у *успоменама савременика*, текстове одабрао Павао Броз, Култура, Београд 1957, 110, прев. Петар Митропан.

²² *Истио*, 69.

²³ Владимир Набоков, *Николај Гогољ*, Знање, Загреб 1983, 87, прев. Златко Црковић.

Прототип Доктора Фауста, по коме су настала многа уметничка дела, међу њима и Гетеов *Фауст*, био је Magister Georgius Sabellicus, Faustus iunior, рођен 1480. у Немачкој, који се прочуо као астролог, некроман, хиромант, пироман. Многим немачким принчевима је састављао хороскопе. Пропутовао је све тадашње немачке градове, а највише се задржао у Витенбергу, где је студирао Шекспиров Хамлет. Погинуо је око 1540. при једном експерименту са хемикалијама. Постао је легендаран лик када је 1592. објављена поучна књига *Историја њроклеиоџ животоџа и заслужене смрти Доктора Фауста*, намењена да се људи одврате од контактирања са нечастивим силама и продавања своје душе њима. Име Фауст изведено је од латинске речи *фаустус* која значи срећан, благословљен.

Јунака романа *Пустоловине барона Минхаузена* (1785) створио је природњак и филолог Рудолф Ерих Распе, Лајбницов ученик и приређивач његових дела. Њиме је хтео да се освети изборном кнезу Хановера и оснивачу Универзитета у Гетингену, јер му је грубо одбијена финансијска потпора. Претходно је (1781) објавио збирку анегдота о барону фантасти, чије је име навео скраћено М-х-с-н. Као инспирација за овај лик послужио је рођак поменутог кнеза, Карл Фридрих Хијеронимус фон Минхаузен (1720-1797), који је неколико година био у војној служби у Русији. Роман је најпре објављен на енглеском, где је Р. Е. Распе побегао од својих поверилаца, а годину дана касније и на немачком, у самом Гетингену.

Главни јунак драме *Тробојна кокарда*, мање познатог француског аутора из XIX века Коњијара, зове се Николас Шовен, познати Наполеонов војник, који је 17 пута рањаван у биткама. Прочуо се као агресивни патриота. Премијера комада је изведена 1831, а две године касније, критичар Теофил Готје је створио појам *шовинизам*, пошто му је претходно тај лик привукао пажњу као личност која изражава мржњу према свакоме ко није Француз.

Врло чест су властита имена у књижевним и драмским делима етикетна. Тако, име Молијеровог јунака Тартиф етимолошки вуче корен од старе француске речи *џруфле*, назива за печурку која се развија под земљом, коју је због тога тешко открити. Њеним именом је народ означавао лицемере, лопове и подмукле варалице. Пошто се веровало да она изазива и чулне прохтеве, ово је име објединило оба значења.

Један од главних ликова у Шеридановој драми *Суџарници* (1775) зове се Госпођа Малапроп, а то име је изведено од француског израза *mal-a-propos*, што значи „погрешним поводом”. По имену тог лика настао је израз „малапропо” који означава погрешну употребу страних речи.

Кандид је Волтеров главни јунак из истоименог романа. На француском *candide* значи безазлен, наиван. Он верује речима филозофа

Пенглоса да живи у најбољем од могућих светова, иако га редом спадају најтеже невоље: земљотрес, ропство, рат, злочини, бродолом и др. Волтер је тим именом цинично означио човекову безграничну наивност.

Двострука (расцепљена) личност из Стивенсоновог романа *Др Цекил и Мисџер Хајд* живео је са два имена, од којих је друго изведено од глагола *to hide*, на енглеском „скривати се”, под којим угледни доктор Цекил чини недела.

У XX поглављу књиге о враголијама средњовековног јунака *Тила Ојленишпигела* објашњено је како је Тил добио свој надимак. Када је имао петнаест година, начинио је мали шатор из кога је почео да дозива људе да у „огледалу” виде своју будућност. При томе би, уз неки коментар, кроз један отвор истурао разне стварчице, на пример, грану на којој су висили чешљеви. Пошто је реченицу на фламанском „Ik ben u lie len spiegel” (Ја сам ваше огледало) изговарао скраћено: „Ik ben U lenspiegel”, по томе је прозван. По њему је у француском језику настала реч *espigle* која означава шаљивчину, враголана.

Многа дела се зову по именима главних ликова – *Краљ Едид, Хамлеј, Дон Жуан, Федра, Ујка Вања* итд. У наслову драме Оскара Вајлда *The Importance of Being Earnest* (1895), реч *earnest* (озбиљан) на енглеском се изговара као и мушко име Ернест. Та игра речи је непреводива, па би стога наслов на српском ваљао да гласи *Важно је бити озбиљан као Ернесџ*, а не *Важно је звати се Ернесџ*. За име главног лика трагичне фарсе Алфреда Жарија *Краљ Иби* (1896), аутору је послужио скаредни надимак професора физике на лицеју, створен на тај начин што је искривљено његово презиме Ебер. На француском *Ubi* (Иби) значи „говно”.

Бернард Шо је у драми *Наџираџ ка Меџузалеу*, ликове старца и старице назвао је *He-Ancient* и *She-Ancient* (реч *ancient* значи стар, прасатар, а *he* и *she* су личне заменице „он” и „она”). Тиме је изазвао асоцијацију на речи *he-goat* (јарац) и *she-goat* (коза). Преводаилац је та имена на српски превео само са Старац и Старица.

Име из наслова чувене Бекетове апсурдне драме *Чекајући Годоа*, лик који се непрекидно спомиње у драми јер се очекује, настало је од француске речи *Godet* створене од деминутива енглеске именице *God* (Бог). Тако се зове и Балзаков јунак Годо (*Godeau*) у драми *Силејкар*, берзански шпекулант који стрепи да се истина о њему не открије. Ликови који се појављују у Бекетовом комаду имају етничка имена различитог порекла: Владимир – руско, Естрагон – француско, Поцо – италијанско и Лаки – енглеско. Драма је тиме добила универзалан значај. У комаду *Крај њарџије* Бекет је својим ликовима дао симболичка имена. Хам се на енглеском везује за реч *hammer* (чекић), док Клов на француском за *clou* (ексер), Нег на немачком за *nagel* (ексер) и Нела на енглеском за *nail* (ексер). Помиње се и мајка Пег, а *peg* на

енглеском такође значи ексер. Тиме је желео да изазове ироничну асоцијацију на Христово распеће. Прве речи које се изговарају у драми су: „Свршено, свршено је, свршиће се”, које асоцирају на Христове речи када је разапет на крсту: „Свршено је!”

Артур Конан Дојл, творац легендарног детектива Шерлока Холмса, који се појављује у четири романа и 50-ак приповедака, дао је свом јунаку презиме по познатом америчком писцу и новинару, којег је обожавао, Оливеру Венделу Холмсу. За његово име узео је презиме свог школског друга из детињства Патрика Шерлока. То ирско име - а Дојл је пореклом био Ирац - по звучању подсећа на шкљоцање браве при закључавању и откључавању, на енглеском *lock* значи закључати. Претходно је своје лику хтео да да име Шеринфорд. А што се тиче имена и презимена његовог помоћника, доктора Џона Х. Вотсона (John H. Watson), оно је врло често у Енглеској, а тако се звао и један његов пријатељ. Тиме је добијен контраст између личности ових двају ликова. Дојл врло ретко спомиње Вотсоново име Џон. Тим именом га зове једино супруга, која је, изгледа, писцу била само на сметњи, па се због тога врло ретко појављује.

Име једног америчког орнитолога постало је име и презиме јунака акционих шпијунских трилера Џемс Бонд, књижевника Јана Флеминга, који се њиме бавио у четрнаест својих романа. Претурајући по књигама у својој библиотеци, наишао је на дело *Птице зајадноиндијских острва* од Џемса Бонда. Учинило му се да је то име „најдосадније које је икад чуо”, а баш такво име је желео да да своје главне јунаку. „Могао сам да га назовем Перигрин Карутерс, али онда он не би био стваран. Помислите у себи: можете ли да верујете човеку који се зове Перигрин Карутерс?” Пошто му је јунак био тајни агент, дао му је шифру „007”, чије две нуле означавају да се може служити свим средствима, а број 7 представља његов редни број у службеном регистру, који се као симбол убраја у изузетне бројеве. Енглески писац Киплинг написао је 1898. новелу под називом „007”, што је број снажне и брзе локомотиве америчке железнице, која својим изгледом и брзином изазива дивљење људи и постаје синоним за то. Џемс Бонд представља синоним за брзу акцију и опасне авантуре. Осим тога, он ужива наклоност лепих жена, чија имена одмах изазивају одговарајуће асоцијације: Pussy Galore, Kiss Suzuki, Vesper Lynd, Miss Moneypenny, Gala Brand, Tiffany Case, Honeychile Rider. Његов шеф, који воли да гаји руже и има колекцију лептира, само тајанствено се спомиње под словом „М”, што одмах асоцира на реч убиство (енг. *murder*). Занимљиво је, такође, како Флемингов насловни лик „Др Но” објашњава властито име: „Своје име сам променио у Јулиус Но. Јулиус је по оцу, док Но казује да оца одбијам, као и сваку другу власт.” Отац му је, иначе, био Немац, по занимању методистички мисионар, а мајка Кинескиња из добре породице.

Многе јунакиње у књижевности, драми или на филму не зову се случајно Лулу (код Ведекинда и Пабста), Лола Фрејлих (код Хајнриха Мана), Лола-Лола (играла ју је Марлена Дитрих у *Плавом анђелу*, Јозефа фон Штернберга), Лола Монтез (у филму Макса Офилиса), Лола (Анук Еме у филму Жака Демија), Лола (код Рајнера Вернера Фасбиндера) и итд. Сва она имају корен у имену Лилит, женском демону у старим хебрејским легендама, који се у фолклору средњег века јављао у облику заводнице мушкараца у сну. Тим именом се зове јунакиња истоименог филма Роберта Росена, коју игра Џин Сиберг. Име насловног лика у филму Стенлија Кјубрика *Лолита* (1961), снимљеног по истоименом роману Владимира Набокова, представља синоним за малолетну заводницу.

Оригинална сложена имена побуђују посебну пажњу. Вампир Носферату, који се јавља у филму Фридриха Вилхелма Мурнауа *Носферату, симфонија страве* (1922), назван је тако силом прилика. Пошто, због ауторских права, није могло да се користи име Дракула, онда је одлучено да буде ово, етимолошки изведено од латинске заменице *nos* - „ми”, која се као израз скромности употребљава уместо „ја”, придева *teralis* - погребни, мртвачки, али и страшни, опасни и смртоносни, и румунског наставка *-tu* за именице мушког рода у одређеном виду. Именом Дракул, које на румунском означава „сина ђаволовог”, сам себе је прозвао владар Влашке у XV веку, кнез Влад Тепеш (набијач на колац), који је био инспирација Брамју Стокеру да 1897. напише роман *Дракула*.

Име Олд Шетерхенд, лик популарног писца пустиловних романа Карла Маја, настало је од енглеске кованице *to shatter* - сломити и *hand* - руку. Име јунака многих стрипова и филмова, Тарзан, настало је у романима америчког писца Едгара Рајса Бероуза. У измишљеном „мајмунском језику”, којим Тарзан разговара са мајмунима, његово име значи „бела кожа”. Име Годзиле, морског чудовишта из јапанских филмова страве, етимолошки нема никакво значење. Оно је настало сасвим случајно. Створила су га деца у игри састављања коцкица.

У западноевропској цивилизацији, у уметничким делима су вековима највише коришћена библијска властита имена, најчешће у метафоричком облику. У филму Стива Спилберга *Дуел* (1972), прогоњени лик се зове Дејвид Мен, чије име одмах асоцира Давида из Библије, који савлађује циновског Голијата, у филму персонификованог у великог, циновског камиона на аутопуту. Презиме Мен на енглеском (ман) означава човека уопште.

У музичкој комедији *Седм невесћа за седморицу браће* (1954) Стенлија Донена, седморица браће су, по мајчиној жељи, носила имена из Библије, а по очевој, она су им давана абecedним редом: Адам, Бенјамин (Бењамин), Калев (на енг. *Caleb*), Даниел, Ефрајим, Гидеон. Пошто је проблем настао са словом Ф, јер под њим нема неког

мушког имена у Библији, мајка је пожелела да се тај син зове Френкинсес (*Frankincense*), што на енглеском значи тамјан, а то зато јер је врло лепо мирисао. Браћа су га звали Френк, а ако би га ко назвао правим именом, одмах би се с њим жестоко потукао и то се претварало у општу тучу. Када се најстаријем брату родила ћеркица, супруга му је предложила да наставе абецеду, па је тако њихова девојчица добила име Хана.

У савременим делима писци су најчешће инспирисани обичним именима из живота. Питање је само какву драматуршку референцу имају. У вестерну *Пошћанске кочије* (1939) Џона Форда, како је уочио Дејвид Кленфилд, имена главних ликова, који су на етичком плану супротстављени, имају хомонимну везу у појединим словима: (Ring)o - (Ring)ild, D(all)as - M(all)ory, B(uck) - Peac(ock), B(oo)ne - Gatew(oo)d и др.²⁴ У филму Орсона Велса *Грађанин Кејн* (1941), име главног лика, моћног магната жуте штампе, помиње се различито: Чарлс, Чарли, господин Кејн и Чарлс Фостер Кејн. Главна музичка тема, песма под називом *Како му је име?*, варира се у вокалу и инструменталу, зависно од визуре под којом се представља овај лик.

У филму *Крајњи сусрећ* (1946) Дејвида Лина (сценарио Ноел Кауард), два главна лика зову се Лора и Алек, што су врло честа, сасвим обична имена у Енглеској. Тиме су њихови интимни доживљаји доведени у везу са животом многих Енглеца. Лора је удата средовечна жена, мајка двоје деце, а Алек ожењен, средовечни лекар. Случајно су се упознали на једној железничкој станици и заљубили једно у друго. Схвативши какве последице може да има та њихова веза, они се убрзо разилазе, због чега је филм тако и назван.

У филму, и у роману насталом по филму, Керола Рида *Трећи човек* (1950), за име главног лика Харија Лајма, којег игра Орсон Велс, сценариста Греам Грин се одлучио јер реч „лајм” (*lime*) на енглеском означава живи креч, који се некада користио за поливање лешева обешених осуђеника. Лајмов пријатељ, Холи Мартис, првобитно је требало да се зове Роло, али се том имену супротставио амерички копродуцент, јер је наводно имало хомосексуални призивок. Грин о томе пише: „Ја сам ипак хтио да име буде безлично, па и смијешно, а име Holly пало ми је на памет кад сам се сјетио оне смијешне личности, оног америчког пјесника Thomasa Hollyja Chiversa.”²⁵

У роману Анрија Пјера Рошеа *Жил и Џим* (1953), по коме је Франсоа Трифо снимео 1961. истоимени филм, лик Жил овако објашњава име свог нераздног друга Џима: „Треба изговорити *Џим*,

²⁴ David Clanfield, *The Onomastic Code of Stagecoach*, бр. 2, Literature Film Quarterly, 1977, 174–180.

²⁵ Graham Greene, *Трећи Човек*, Кршћанска садашњост, Загреб 1984, 7, прев. Љерка Радовић.

по енглески, са Ц а не *Жим*, јер му то не би личило.”²⁶ У филму је, иначе, реч о двојници добрих пријатеља, Аустријанцу Жилу и Парижанину Циму, које не раздваја ни заљубљивање у исту жену, ни Први светски рат, иако у њему ратују на супротним странама.

У филму *Живејте свој живој* (1962), Годар именује главни лик као Нана С, и о њој каже: „То је створење које даје своје тело, али које задржава чисту душу”. Њено име асоцира на тужну судбину јунакиње чувеног Золиног романа *Нана*, која је имала магичну моћ над мушкарцима и захваљујући свом лепом телу стекла богатство. Иницијалом презимена С. прикрива се пуни идентитет како не би, у лицемерном грађанском друштву, било доведено у питање достојанство породичног имена. Име Нана настало је по богињи плодности старих Сумераца и Вавилонца, односно богињи Месеца код старих Нордијаца, која је била одана жена бога Сунца Балдера. У његовом другом филму, *Луди Пјеро* (1965), главна јунакиња се зове Маријана (игра је Ана Карина), а то име је уједно и популаран назив за Француску Републику. Оно је настало 1852. као конспиративно име тајног француског републиканског удружења. Маријана свог пријатеља упорно зове именом Пјер (игра га Жан-Пол Белмондо), иако јој он стално ставља до знања: „Име ми је Фердинанд.” Пјер је било име смешном слуги у *commedia dell'arte*.

У филму Спајка Лија *Малколм Икс* (1992), главни лик, амерички црнац, објашњава зашто уместо презимена има латинично слово икс (X): „У математици икс представља непознату. Пошто смо одвојени од свог порекла, историје, културе, земље, узимамо икс док се не вратимо у своју земљу.”

Кафкин лик Јозеф К. помиње се увек само с иницијалним словом презимена, јер у свету у коме живи оно уопште нема важности. У бирократској деперсонализацији човек се именује као предмет, а не личност.²⁷ Јозеф К. се пита: „Шта је са личношћу?” На то не добија никакав одговор. Све оно што се њему догађа „дело је одређеног другог”.

Комична имена су она која сама по себи одмах изазивају подсмех код гледалаца. Јунак апокалиптичне фарсе Стенлија Кјубрика *Др Сјиренцлав* (1963) у преводу значи Доктор Чудољуб. У филму Јиржија Менцела *Сјироџо контролисани возови* (1966) главни јунак се зове Милош Хрма, чије презиме на чешком одмах изазива смех. Да би се постигао исти ефекат то презиме на српском треба превести са Минцић или Пичић. Његов старији колега, железничар Хубичка (на

²⁶ Анри Пјер Роше, *Жил и Цим*, Прогрес, Нови Сад 1963, прев. Живојин Живојиновић.

²⁷ Lubomír Doložel, *Proper names, definite descriptions and the intensional structure of Kafka's 'The Trial'*, "Poetics", vol. 12, no 6, North-Holland, Amsterdam 1983, 522-525.

чешком „пољубац, пуса“), сладострасно удара поштански печат по задњици младе телеграфисткиње Зденичке Свате (Света Зденкица).

У криминалистичким романима Сен-Антонија, како наводи Станко Ласић, властита имена „увијек имају неку фоничку и графичку сличност са средином у којој се радња догађа, с неким политичким догађајем, с неком познатом узречицом, и обавезно - са свијетом еротике и секса“. Тако се капетан грчког брода зове Камтилагрос, чије је име настало од „Comme tu l'a grosse“, што на француском значи „Коликитијевелик“, док се педераста бродски стјуард зове Сертекуис, од „Serte tes suisses“, што на српском гласи Стиснигузица.²⁸

Два насловна лика у филму Џорџа Роја Хила *Бач Касиди и Санденс Кид* (1969) аутентичне су и легендарне личности са америчког Дивљег запада. У једној сцени, они откривају један другом своја стварна имена, односно права имена ових аутентичних личности са Дивљег запада. Бач Касиди (игра га Пол Њумен) представља се као Роберт Ле Рој Паркер, а Санденс Кид (игра га Роберт Редфорд) као Хари Лонгбаф. Надимак Санденс (Sundance) је назив индијанске обредне игре у почаст Сунцу.

Име легендарног јунака са Дивљег запада, који се појављује у већем броју филмова, Billy the Kid, на српском би требало да гласи Били Дечак, јер *the Kid* је његов надимак, пошто је био веома млад када се већ прочуо. Фамозни лондонски убица Џек добио је надимак Трбосек јер је људима забатао нож у трбух, због чега је тако и прозван Jack the Ripper. Као лик се појављује у многим хорор приповеткама и филмовима.

Права имена глумаца који играју у филму, такође могу да послуже као имена ликова које играју. У *Мисијерији организма* (1971), Душана Макавејева, ликови су названи именима глумаца који их тумаче (Милена Дравић, Зоран Радмиловић и др.). Једино име лика Руса није дато по глумцу који га је играо (Ивица Видовић), већ се зове Владимир Илић, што асоцира на Лењина.

У филму *Прошле године у Маријенбаду* (1961), који је Ален Рене снимео по сценарију књижевника Алена Роб-Гријеа, ликови се током филма међусобно не ословљавају именима. Реч је о личностима о којима се не зна да ли су стварне или фиктивне. У сценарију су означени словима А, Ц и М.

У шпагети вестернима Серџа Леонеа *За шаку долара* (1964), *За долар више* (1965) и *Добар, ружан, рђав* (1967); име главног јунака, којег игра Клинт Иствуд, никада се не спомиње, односно, оно је прикривено. Критичари су због тога овај циклус филмова назвали „Човек без имена“ (Man With no Name).

²⁸ Станко Ласић, *Поетика криминалистичког романа*, Либер, Загреб 1973, 142.

У филму Бернарда Бертолучија *Последњи шанџо у Паризу* (1972), напротив, два главна лика (глуме их Марлон Брандо и Марија Шнајдер) никада међусобно не помињу своја имена. Тек на крају, када се распада њихова путена интимна веза, он (Пол) први пут је пита како јој је име (Џени). У филму *Тамна звезда* (1974), Џона Карпентера, чланови посаде свемирског брода, који двадесет година непрекидно лети свемиром на специјалном задатку, схвате на крају да су заборавили како се зову.

У научно-фантастичном филму Стенлија Кјубрика *Одисеја 2001* (1969) компјутер који говори назван је именом Хал, што је изведено акронимом речи хеуристика (метода истраживања нових сазнања) и алгоритам (правилан поступак при рачунању). Тиме је симболично означена његова вештачка интелигенција.

Многе животиње у уметничким делима, нарочито филмским, упамћене су по својим именима. Пас који се највише прославио на филму свакако је Рин Тин Тин (1916-1932). Већину сценарија о њему написао је будући моћни продуцент Холивуда Дерил Занук. Други пас који је такође остварио велику филмску каријеру звао се Леси. У америчкој кинематографији су и многи коњи постали познати по филмским именима: Рекс, Тони, Фриц, Силвер, Шампион и др. Најчувенији мајмун света је свакако Тарзанов пратилац Чита. Међу делфинима је највећу популарност стекао Флипер.

На основу наведених примера властитих имена, у драмским, филмским и књижевним делима може се извршити њихова класификација на: **историјска** (Ричард II и III, Хенрик V и VI), **митолошка** (Троил и Кресиде), **библијска** (у филму *Седам невесџа за седморо браће*), **аутентична** (Фауст, Розенкранц, Гилденстерн, Николас Шовен), **стварна** (Буч Касиди, Санденс Кид), **обична** (Љора и Алек у филму *Крајњи сусрећ*), **етикетна** (Тартиф, Кандид), **комична** (Доли Секадаша, Краљ Иби, Др Стренцлав, Милош Хрма), **метафоричка** (Спилбергов *Дуел*), **симболична** (код Бекета Хам, Клов, Нег, Нела, Пег), **асоцијативна** (код Шоа Не-Ancient и She-Ancient), **двосмислена** (Шекспиров Шајлок, Вајлдов Ернест), **оригиналне сложенице** (Носферату, Олд Шетерхенд, Тарзан, Годзила), **етничка** (код Бекета Владимир, Естрагон, Поцо, Лаки), **искривљена** (код Гогоља у *Мртвим душама*), **прикривена** (Човек без имена, у филмовима Серђа Леонеа), **надимке** (Тил Ојленшпигел, Били Кид, Џек Трбосек), **акрониме** (име компјутера Хал у *Одисеји 2001*), **анаграме** (код Шекспира Калибан) и **иницијале** (Јозеф К, Нана С, Малколм II, М у филмовима о Џемс Бонду).

Као закључак, треба рећи да у уметности властито име није само ознака идентитета лика већ представља његово обележје, које у склопу радње изазива естетски доживљај и одговарајућу рецепцију. По семиотичарима Јурију Лотману и Борису Успенском, властита

имена се, у крајњем случају, своде на мит. „Управо у сфери властитих имена долази до оног поистовећивања речи и денотата које је толико карактеристично за митолошка схватања и које, с једне стране, доликују свеколики табуи, а с друге - ритуална измена властитих имена.”²⁹ На крају драме Артура Милера *Пољед с мосѿа*, главни лик Еди виче: „Тражим своје име!”, а у ствари тражи смисао свога постојања.

Petrit Imami

THE PROPER NAME AS A TRAIT OF CHARACTER

Summary

The name of the character doesn't only denote his identity, but it also has an aesthetic meaning. The author wants to give a more profound personality of their heroes. Therefore the name of the character in the plot has an adequate reception. According to their type we have classified them into (1) historical name, (2) mythological name, (3) Biblical name, (4) authentic name, (5) real name, (6) ordinary name, (7) label-name, (8) comic name, (9) metaphoric name, (10) symbolic name, (11) association name, (12) ambiguity name, (13) original compound name, (14) ethnic name, (15) assumed name, (16) concealed name, (17) nickname, (18) acronym, (19) anagram and (20) initial.

---

²⁹ Јуриј М. Лотман – Борис А. Успенски, *Миш - име - култура*, Трећи програм, бр. 42, Београд 1979, 366, прев. Новица Петковић.